

Tuwaŋuä, Poli iqu Epäsäsi pmeqä iquauŋqä äqäkqe **Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqänjä iquvi**

Tuwaŋuä Poli iqu äqäkqä tqueqä quati, tiinji. Goti Iqueqä äwiŋqe, Iqu nätmatqä qäukuä yätutaŋitä, qua iutaŋitä eeqänäŋi, Kraisi Iquesa aquvä äqiyätä, Kraisi Iqu nätmatqä eeqänänjä iuqä Nyuänjä Naqä-qakuä-qu hetŋqä iwimäkätŋqä iŋqe. (1:10 hiŋuä qundŋqä.) Itanji, Iqu Iqueqä qokä-apäkä iu ävauqumuatätä, qu Kraisi Iqutä anä muänmbŋqä iwimäkätŋqä äwiŋgiyä.

Kiŋganäŋi, Poli iqu tuwaŋuä iuŋi, Goti Iqu ämaqeŋqä qeqä ätumuäkätä, qu Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyätqä-taŋgpqä iqua naqä-hŋqunä epu, hueqä-himqä hŋque-saŋjä eŋqä-panjä iwimäkätŋqenqe, kuapanä ätätä äqäkqe. Kraisi Jisasi Iqueqä wäuŋuä iutaŋi, Goti Iqu qokä-apäkä iu aŋgumä itmenä. Itanğa, Iqu kukŋuä guä ämäsäuekqä-pa, quŋi äŋguänänjä itqueniŋqä näqŋqä mapŋqe, Iqueqä Dŋä Äŋguä Ique ävänä. (1:14 hiŋuä qundŋqä.) Itanji huizi, Poli iqu tiinjä ätätä äqäkqe. Ämaqä Jisasi Iqueqä yoqe ämepu, Iqutä anä ämuänŋäŋuwä iqua, äwqä naqä-hŋqunä imbu, Goti Iqueqä suqä iunä qänaki iqäpŋqeqä.

Tuwaŋuä täuŋi, qokä-apäkä iqua, Kraisi Iqutä anä ämuänŋäpu, naqä-hŋqunä eŋuwiŋqä ätnänjä iqı mot-quetŋqe, Poli iqu kukŋuä ktqä hŋquaqı-hŋque ätukqe. Ktqä kiŋganäŋi, Goti Iqueqä qokä-apäki, anjä kiuänänjä hŋqu eŋqä-panjä etaŋgi, Kraisi Iqu anjä-siyandqä eŋqä-ma ätqäuä (2:19-22). Ktqä huizi, Goti Iqueqä qokä-apäki, ämaqä kiuänänjä hŋqueqä huiwä eŋqä-panjä etaŋgi, Kraisi Iqu huiwä iqueqä nyuänjä-queqä (4:1-16). Ktqä yäpaki,

Goti Iqueqä qokä-apäki, qu apäkä hui enqä-panjä etanji, Kraisi Iqu, apäkä iyyqä qokiqu enqä-panjikä (5:22-32).

Inji tuwanuä täunji, nätmätqä ängui, Goti Iqu Iqueqä ämaqeu iwimäkäninqä wingangqenqe, ne hinuä änguänä äyä äqunänunä.

Poli iqu, tuwanuä tquenqä kuknuä ätkenqä

¹ Nyi Poli, Goti Hanjuwä Iqueqä äwiñqä iuta, Kraisi Jisasi Iqu Iqueqä kuknuä awä tuäkiqämqä änändowatkqä iqunji. Nyi tuwanuä tä, he Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä epu, anä-himqä Epäsäsi iu äpmapu, Kraisi Jisasi Iqutä ämuänmbu, Iquenyqä quuvqä äpakänä eqiyätqänuwä iquennqä äqiyqä. ² Goti Hanjuwä Apiqutä, itanga neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imänqeta änguä etapäsinyä, heqä äwqe hanuä imbu pmetpñqä emäkpinyä.

Goti Iqu, nätmätqä eeqäpnä qäukuä haqä yätu äwiñuwi, änätapqenqä

³ Ne neqä Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäutanä, änguä iwimäkquanä. Iqu neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Goti eäqäqe, Kaniqu inänji. Iqu Kraisi Iqutä ämuänñanqetanji, nätmätqä eeqäpnä qäukuä haqä yätu äwiñuwi, neyaqä quuvqä du änguä inemäkquätñqä, änätapätqäuä. ⁴ Iqu qäukuä qua mimäkpänqä, ne Kraisi Iqutä ämuänñaninqüä diñqe, atäunüä ae inaikqe. Iqu iinjä imäkkqe, ii ne Iqueqä ämaqänä eanä, Iqueqä hinuä iqñi, suqä quvqä-tänjä maeqä, jänänänjä pmetaninqüä diñqeyi. ⁵ Iqu nenyqä aanjä kiinjä äwinyätäqä duta, kin-ganä atäunüä ae ätänaikqe. Quati tiinji. Jisasi Kraisi Iqu wäunüä imäkäniqä iuta, Iqueqä ymeqänä naqä-qakuä eanä pmeqänqe. Goti Iqu iinjä imäkkqe, ii Iqueqä yeeqä inqeutatä, Iqueqä äwiñqeutatänji. ⁶ Iqueqä Ymeqä, Iqu aanjä kiinjä äwinyänqä Iquesanji, Iqu Iqueqä qeqä imänqeta hinji vqe, ne ae änätapqä. Ii naqänänjä hitangqenqä,

ne kɲui, aŋguänä indqänätanä, Iqueqä yoqe, haqeqä mamäuquatuŋquänänji. ⁷ Iqueqä Ymeqä Iqu äpäkonätä, Iqueqä häneqä iuäkqä iutani, ne aŋgumä hänjä inequmu-atätä, neqä suqä quvqä eeqänänji, huätä ae ämänat-nämäukqe. Goti Hanjuwä Iqu iinjä itä, Iqueqä qeqä imänqeta hingi vqe, hävemnäqŋqä etanġi ämänätquakqe. ⁸ Iqu aŋguä aanjä kuapänä inemäkätä, näqŋqä aŋguitä, kɲuä indqänqä huitanjä-huitanjitä, änätapkqe. ⁹ Nätmatqä Goti Iqu, Kraisi Iqu wäuŋuä imäqŋqŋqä iunji, Iqueqä yeeqä inqetä, Iqueqä äwiŋqetä, imäkäninqä zä äwiŋqä di, täŋgaŋi Iqu ätnänjäqi ämänätquakqe. ¹⁰ Nätmatqä eeqänänji, hii ganä iwqatqanġaŋi, nätmatqä eeqänänjä qäukuä yänjinitä, qua täunjitäni, Ämiqä Kiuänänjä Hŋqueqä yäpä iq i pmetpnuwi. Ii Kraisi Iquvi.

¹¹ Inji ne Qäqutä ämuännanä, Iqueqä ämaqänä eqänqe, hiŋuiqänänji Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä-kiuä ätänaikqe. Iqu Iqueqä äwiŋqä iutatä, Iqueqä kɲuä indqänqä iutatäni, nätmatqä eeqänänji timäutŋqe, imäkänä. ¹² Iqu iinjä ätänaikqe, tiinjä imäqänqe. Ne Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätanä, kɲuä iqä yänänäqŋqä ganä ävätuŋquä iqunesaŋi, Iqueqä yoqe haqeqä aanjä hävemnäqŋqä muämuäqŋqe. ¹³ Ga he-pqä, nesäni asä iinjä epnä. He kukɲuä, naqä-qakuä we-huŋqä-tänjä eä, aŋgumä hänjä equmuatqä iqueni, qätä ae äwiyäpiyitaŋi, Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, iutani Iqutä ämuänänġuwi. Iinjä eqanġuwänġa, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqä iquau väniŋqä kukɲuä guä ämäsäuekqä-pa, herji, Iqueqä Dŋä Aŋguä Jänänänjä Ique inä etapkqe. Dŋä Aŋguä Iinjä Ique vqe, ii he Goti Hanjuwä Iqueqänänjqä näqŋqä hipŋqeyi. ¹⁴ Dŋä Aŋguä Iqueni, ne ae ämakquä-qae, inji qänakndaŋi, nätmatqä huizi, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä qokä-apäkä iquau väniŋqä kukɲuä guä ämäsäuekqä-pqä ii, inä meniquä-pqenqe, näqŋqä enju. Goti Hanjuwä Iqu, Kiqä-kiuä anġi inetmetä hapä

mänäqumuatqanğa, inğa meniqaä eä. Iqu iinjä inemäkätä, Iqueqä yänänäqñqä ämänätquakqä diñqe, Iqueqä yoqe, haqeqä aañä hävemnäqñqä muämuäquatunqce.

Poli iqu, qu näqñqä äñguänänjä mapñqä, tääqä ätukqenqä

¹⁵⁻¹⁶ Goti Iqu äñguä e inemäkätñqä iinqe, he Naqä Jisasi Iquenyqä quuvqä naqä-qakuä eqiyäpiyä iutani, Goti Hanjuwä Iqueä ämaqä iquauñqä enyätñqä iunqe, nyi qätä änyä ti äwiyätmitani, henyqä kñuä indqänätmä, Goti Hanjuwä Iqenji, 'äñguiqä' ätuätmä, tääqä ätätmäñgani, maqänauqä äpakänä ätqua äwätqänä. ¹⁷ Nyi tääqe, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Goti Hanjuwä, Apiqu yoqä naqä-tänjä kinganänjä äpmerqä Ique, ätuätñqe. Iqueqä-kiauä ätnänäqñqä itkimäknätñqä emäkätñqä diñqe, Iqu henji, kñuä indqänqä jänänänjä-tänjä, itanğa Iqueqä kukñuä naqä-qakuä iunji, qakuinqä näqñqä-tänjä epñqä iinjä, ätuätqänä. ¹⁸ Itanğa Iqu hiqä kñuä indqänqe we eumäkqanğuti, ga he tiinjñqä näqñqä äñguänänjä metpñqä ätuätqänä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iqu atäunjuä ae ekqä iquenä, nätmatqä äñgui mapnuwänqä kñuä yänänäqñqä äwipu, hiñuä äqämbu äpmerjuwi, nätmatqä iinqe, näqñqä hipñqä ätuätqänä. Nätmatqä, Iqu Iqueqä ämaqä iqua mapnuwänqä ätätä ekqe, ii nätmatqä aañä äñguänänjä isua etanğqenqä, näqñqä mapñqä ätuätqänä. ¹⁹ Itanğa Goti Iqueqä yänänäqñqe, Iquenyqä quuvqä eqiyätunqquä iqueneqä huiwä yäpä tämñi wäunjuä itñqe, ii aañä hävemnäqñqä etanğqenqä näqñqä hipñqä ätuätqänä. ²⁰ Iqueqä yänänäqñqä kätanänjä qäquesa, Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi Ique qua buta anğı ävauqumuatätä, qäukuä haqä yätunqä ätuma äyätä, Iqueqä hipa ämuangisa äpmuatekqä Iquvi. ²¹ Kraisi Iqu qäukuä yäñi e äpmerqe, Iqu dñä yänänäqñqä-tänjä iquautä, ämaqä ämiqä iquautä, itanğa huizi yänänäqñqä-tänjä qäquauñä-qe, Iqu eeqäpnä

ämäwqätäuqänğa äpme. Yoqä naqä-tänjä tänğa äpmeñuwä iquautä, qänaknda pmapnuwä iquautä, Ämiqä-qu äpme. ²² Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä eeqäpnänji, Kraisi Iqueä yäpä iqinyä witpñqä eätä, itanğa, qokä-apäkä Iqueqä yoqenqä aquväqñqä iquau yätamäkqä väniñqe, nätmatqä eeqäpnänji ämiquätñqä ätekqe. ²³ Nyuänjä iqu, huiwi ämitñqä-pa, Iqu iquau ämitqäuä. Iqu nätmatqä eeqäpnänjä iunji, ämiqä pmetanğqetari, qu qäyunänä enä. Ga huiwiqu, Kraisi Iqueqä yäpä imä pmetanğqetari, Iqu, huiwiqu äwa miqä, eeqäpnänji aanjä qäyunänjä-tänjñqä iwimäkquänä.*

2

Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi Iqutä guä ämänaqiyätä, anji hänjä inemäkkqenqä

¹ Hiñuiqänänji, heqä qätä mäwiyyä hñgisanä iqetatä, hiqä suqä quvqetatänji, he pizqä ae äpäkonğuwänänjä äpmanñuwä. ² He suqä quvqä ii imäkminñuwä, ii ämaqä qua täutanjä iuqä suqä du qänaknä ipu, itanğa dnjä quvqä im-imä hiñginäwa äpmeñuwä iquau miqä naqä iqueqä suqä quvqeu, qänaknä inä imiñuwä iquenji. Dñä iquau miqä tqu, tänğanji ämaqä Goti Iquerji hñgisanä itqueqanğuwä iuqä qeqä-quuvqä imñi, wäñuñuä yänänäqñqä yqänä itqäuä. ³ Hiñuiqänänji ne eeqänänñune, iqua enqä-ma, asänänjä äpmenä, suqä quvqe, neqä kñuä indqänqä iutatä, huiwä iqueqä äwiñqä iutatänji, äyä imäkminñue. Inğanji neqä suqä quvqenqe, kimanji qutä anänji, Goti Iqu äwqä tnänjä wiñanğqä iutanji, hanjä-iqä nätapätqätäninji. ⁴⁻⁵ Ne pizqä iinjä äpäkonanä qäyä äwitangquä-qe, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä huäqä-huñqetä, nenyqä äwiñqetä,

* **1:23** Näqñqä-tänjä hñqua, kukñuä tqe, ti äkunmäktqäuä. “Ga huiwiqu, Kraisi Iqueqä yäpä imä äpmeqetari, Iqu äwa miqä, eeqäpnänji aanjä qäyunänjä-tänjñqä iwimäkquänä.”

äwa miqä, hävemnäqñqä eäqä iutani, Kraisi Iqutä guä ämänaqiyätä, anji häñjä inemäkkqe. Inji Iqu he häñjä iinjä emäkäqumuatkqe, ii Iqueqä suqä nätmatqä hinqi vqä iqesanji. ⁶ Goti Iqu, ne Kraisi Jisasi Iqutä naqä-hñqunä guä ämänaqäkqe, ii ne Iqutäñji, anjgumä häñjä nevauqumu-atätä, itanga Iqutä qäukuä yänñji, ämiqänqä zä-hawä ikikinyänjä iu, anä äpmuatänaikqe. ⁷ Iinjä inetquakqe, ii tiinjänqe. Ämaqä qänaki epqä iqua, Goti Iqu, Kraisi Jisasi Iqutä guä ämänaqiyätä, qeqä inetmäkkqeunji hñjuä äqumbiyitani, Iqueqä qeqä imänqeuta hinqi vqenqe, näqñqä mapnuwi. Ii äwa miqänqä, aañjä hävemnäqñqä iinjeyi. ⁸ He Iquenyqä quuvqä heqiyqanjuwitanji, Iqu anji häñjä emäkäqumuatkqe, ii Iqueqä qeqä imänqeuta hinqi vqä iqesayi. Nätmatqä iinjä, hiqä-hiuä imäkñ-ganjuwita emakqä ma, Goti Iqu hinqinäwa etapkqe. ⁹ Ii he wäunjuä yänñänäqñqä ipiyä iuta ämepunjqae, heqä quikui ptqä äqänäpu, hiqä yoqe haqeqä ämamänjuwä ma, oee. ¹⁰ Wäunjuä äñguänänjä nenyqä näwinyä ekqä iu imäkquatunquä iunqe, Goti Hanjuwä Iqu, ne Kraisi Jisasi Iqutä guä ämänaqiyätä, häñjä inemäkkqe. Inji ne tänga häñjä tä äpmenque, ii Goti Iquesanänji.

Jisasi Kraisi Iqunä, ne naqä-hñqunä pmetatunquä in-emäkqä Iquvi

¹¹ Iinjñqe, he hñjuiqänä äpmamiñjuwiñqä kñjuä indqämbu. Heqä hinaqä qanyä eunyäpu ämeekuwä etanji, Israitqä iqua henyñqe, “Iquauqä huiwi häuä maktänqä-quayqä” ätäpu, itanga quwqä-quwänqe, “Ne huiwä häuä ktänquneyqä” ätätqänjuwä iquayi. Huiwä iu iinjä imäkñqä suqe, ii ämaqeuqä hipaitä imäkqeyi. ¹² He inğa äänä äpmamiñjuwiñqe, kñjuä indqämbu. He Kraisi Iquenji, mämeqä hinqi äpmamiñjuwi. He ämaqä Goti Iqu Iqueqänqä atäunjuä ikqä, Israitqä

iquautanänänjuenä maeqä, ämaqä kinä hñqäqisañjuenä etanğä, Goti Hanjuwä Iqu, iquau nätmatqä väniñqä kukñuä guä ämäsäuekqä iurqe, he evquatämäukqe. He qua iurñi, iinğä äpmapiyänğani, Goti Hanjuwä Iquenyñqä maññqä epu, heqä kñuä indqänñqä yänñänäññqe, nätmatqä mapnuwänñeñqä mämeqä, hñgi äpmamiñuwi. ¹³ Inğäqe he ämaqä kinänänñi iinğä ätqäumiñuwä iquenä, tänğani he Kraisi Jisasi Iqutä i ämuänñanñuwi, Iqueqä häñeçetani, Goti Hanjuwä Iqu, etma äpätä qäqiqi equmuatekqe.

¹⁴⁻¹⁵ Jisasi Kraisi Iqunä, ne äwqä hanjuä iñqä pmetatunquä Inemäkqä Iquvi. Hiñuiqänänñi, Israitqä iquatä, huizi iquatänñi, mäkä-hunqä äpmamiñyi. Mäkä-hunqä iinñi, täkñä naqä hñqu awä iqi äqiyenyä pmetanğiyänğä, Jisasi Iqu äpäkonätä anği ävauqe, huätä äväpnemäutä, itanğä Mosisi iqueä kukñuä-suqä yäüä* eeqäpnänñi hma imäkätä, naqä-hñqunä eenyä, äwqä hanjuä iñqä pmayñqä imäkkqe. Iqueqä äwiñqe, tiinğä etanğiyi. ¹⁶ Iqu zä-huätatä äunätä äpäkongçetani, mäkä-hunqä eeqänä hma imäkätä, mäkä-hunqä iquaqu, hueqä-himqä änyä-hänğä hñqu hiätñqä imäkätä, itanğä Goti Hanjuwä Iqutä, näueqä imäknyinyä pmesiññqä diñqä äwiññqe. ¹⁷ Inñi Iqu äquvepätä, he kinä nänñi äpmamiñuwä iquendä, ne qäqiqiñä iqunesä, suqä äwqä hanjuä änyanä, naqä-hñqunä pmeqänñqä iinğä awä ätkqe.† ¹⁸ Iqu ne äwqä hanjuä iinğä inemäkkçetani, Dñä asänänğä-tänğä eanä, Goti Hanjuwä Iqueni, iuta wimenä.

¹⁹ Tänğani he ämaqä huii ämuänğänänğä hmanñi. He ämaqä qua iu qäyutanğä, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä qäqiqiñä iqua eñuwä-panğä epu, Iqueqä anñu äp-menñuwä iqueni. ²⁰ He anğä, Goti Iqu imäkqä-panğä iinjueni.

* **2:14-15** Israitqä iqua kñuä tii indqänmiñuwi. “Ne Goti Iqueqä suqä-tänğunä etanği, ne Iqueqä ämaqä-qunä eanä, huiziquau ämäwqätäñju.”

† **2:17** Asayä 57:19

Ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquatä, Goti Iqueqä kukñui hiñuä-tqä iquatäñi, qu añä-siyandqä enqä-parjä iquayi. Kraisi Jisasi Iqu, añä vänyqä miqä yänänäñqä ämätnäñqä-parjä iinjä Iqueyi. ²¹ Iquenyqä quuvqä eqiyätqäñuwä eeqänäñi, Ique ekunätangä añä ii ämätnä. Goti Naqä Iqu, añä iqueni, hiqäva-imäkqä añä enqä-pa, Iqueqänqä mätquätñqä itqäüä. ²² He-pqe, Kraisi Iqutäñi, naqä-hñqunä etanguwinqä, ga Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqä huizitä guä ämaiqiyätä, Iqueqä añi, Dñä Äñguä Iqu yäpä injisa pmetätñqä iinjä ämätätqäüä.

3

Poli iqu, kukñuä äñguä we-huñqä-täñä tqueqä wäñjuä-wiyqä-queqä

¹ Goti Hanjuwä Iqu iinjä emäkqangqetäñi, nyi Poli iqunä, Iquenyqä tääqä ätätqänä. Israitqä iqua qäyä etangi huizi iquenä, yätamäkqä eyqämqa dinqä, Kraisi Jisasi Iqueä wäñjuä imäkätqätangqetäñi, guä äpmuaten-jiyquwi. ² Goti Hanjuwä Iqu henyqä qeqä imänqeuta äñguä hingi etquetñqä, nyi wäñjuä ändapkqä iinjqe, he qätä ae äwiyquwi. ³ Iqu Iqueqä kñuä indqänqä zä wiqe, nyi näqñqä hiätmqänä ändapkqe. Iinjqe nyi henyqä tuwañuä wänqä ipu äqiyätmä, awä ae äyä etqe. ⁴ He pipa ipi a ätäupiyänqäñi, näqñqä tiinjä mapnä. “Ae! Iqu Kraisi Iquenyqä kukñuä zä witangqä iquenyqe, näqñqä ae äyä eänä.” ⁵ Ämaqä kinganä äpmaminuwä iquañi, nätmätqä täñqe, awä mätquä iminjuwi. Injqe, täñqäñi, ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquatä, Iqueqä kukñui hiñuä-tqä iquatäñi, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqänqä atäñjuä ikqä iquañi, Dñä Äñguä Iqu iwimäkqangi, iinjqe iqua näqñqä ae ämeräüä. ⁶ Iqueqä kñuä indqänqä zä wiqe, tiinji. Ämaqä Israitqä qäyä etangi huizi iqua, kukñuä we-huñqä-täñi ämepiyita, Kraisi Jisasi

Iqutä ämuänñjuwitañi, nätmatqä Israitqä iqua mapnuwä iuñi, qu-pqä inä ämepu, qäyqä-qäqua naqä-hñqunä eqangpi, kukñuä Goti Iqu, ‘Iiñä imäkmniqeqä’ ätätä, guä ämäsäuekqe, qu-pqe inä patqiyäniqe.

⁷ Nyi kukñuä äñguä we-huñqä-tänjä tquenqä wäuñuä-wiyqä-qunä emqe, ii Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä yänänäñqä iuta inyimäkätä, Iqueqä qeqä imänqeuta hinqi ändapqä iyyi. ⁸ Nyi Goti Iqueqä qokä-apäkä iuqä yäpä iqinji mänäqä mämä qäyä pmetangqä-qe, Iqu suqä hinqi vqä iuta wäuñuä tiinji ändapqke. Nyi Israitqä iqua qäyä etangji huizi iquau, Kraisi Iqueqä nätmatqä eeqänänji, ne änä miwäsäuqä itä, a matäuqä itunqä iuñi, qu-pqä inä mapnuwä iinqä kukñui, awä ätuätqänjä. ⁹ Goti Eeqänänjä Imäkkqä Iqu, nätmatqä imäkäninqä zä äkittqiye äpmaminqä iunqe, nyi ämaqä eeqänänjä iu awä ätnärñäqi tquämqe, Iqu wäuñui iinqe inä ändapqke. ¹⁰ Goti Hanjuwä Iqu iinji, tiininqä imäkkqe. Dñä nätmatqä qäukuä yäninjä miqä iqua, Goti Iqu Israitqä iquautä, huizi iquautä, Iqueqä ämaqänqä naqä-hñqunä epñqä maqiyqangqeu äqumbiyitañi, “Iqueqä kñuä indqänqe, huitañä-huitañiqä” kñuä indqämñqä imäkkqe. ¹¹ Goti Hanjuwä Iqu, suqä tä imäkäninqe, kñui aañä hinqiqänä iwäsäuekqeu qänaknä itä, Jisasi Kraisi neqä Naqä Iqu wäuñuä imäqangqä iutañi, naqä-qakui ae qe imäkkqe. ¹² Iiñä etangji ne Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätunqefañi, zä miqä pemänä itanä, Goti Hanjuwä Ique wimenä. ¹³ Iiñinqä, “Nyi he yätamäqä hemqänä, wäuñuä imäkätmä hanjä-iqä meqangqenqä kñuä kuapänä indqänäpu, heqä quuvqä heqiyqe mäñdi päwiñqä, yänänäñqä tqäpiyä” etqä. Nyi hanjä-iqä ii ämetñqe, ii he äñguä äpmepu, yoqä naqä mapñqeyi.

Poli iqu, qu yänänäñqä iwimäkätñqä, tääqä ätukqenqä

¹⁴ Iqu nätmatqä eeqänänjä iinjä imäkätņqenqe, nyi neqä Apiquenji qonjä äwoktäutqänjä. ¹⁵ Iqu ämaqä qäukuä haqä yätu äpmeņuwä iquauqätä, qua iu äpmeņuwä iquauqätä Kaniqu eä, itanğa Iqueqä hiveymeqä inä etanġuwiņqä yoqe iuta ävätqäüä. ¹⁶ Nyi iinjä itmänġanji, henyqä tääqä tiinjä ätuätņqe. “Iyää, neqä Apä, Si nätmatqä aanjä kuapänänjä-tänjä eänä, yänänäņqä aanjä naqänänjä-tänjä enjä Iqukiyä. Si iquauņi, nätmatqä ii ävätnä, iquauqä äwqä yäpä imņi, Tqä Dņä Äņġuä Iquesa yänänäņqä iwimäkiyä. ¹⁷ ņqä Apä, qu Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätqätanġuwitanji, Iqu iquauqä äwqä yäpä imņi anjä näweqä imäkäqämetņqänä yätamäqä wiyä. Ga suqä ämaqenqä äwiņqä iqu, zä enqä-pa hukä-tapiņä yänänäņqä äüä ätqäunqä-pa, iinjä tqäutņqänä iwimäkiyä. ¹⁸ Iyää Apä, iquatä, Tqä ämaqä eeqänänjä itäņi, qu Kraisi Iqueqä suqä ämaqenqä äwiņqe, aanjä naqänänjä eä, quapitä hiqotitä, itanğa haqä yätqätä mänäqä mämdä, im-imqä iquvanjä iptänänqä iquenyqe, näņqä ämepu, a yänänäņqä kiqätätņqä, inä iwimäkiyä. ¹⁹ Iyää Goti Apiqukiyä, Iqueqä suqä äwiņqä iinjqe, ämaqe qu änyä maņqä etanġpqä-qe, Si ämaqä tqauņi, näņqä hiätņqänä iwimäkiyä. Iyää Apä, Si quņi iinjä iwimäkätqänji, ii tiinji. ‘Nätmatqä aanjä hävemnäņqä äwiņqe, qutä inä wiqänqä diņqeyqä’ äktätqänänä” ätuätņqe.

²⁰ Tiiņä eä. Goti Hanjuwä Iqueqä yänänäņqä, neyaqä qeqä-quuvqä yäpä imä, iinjä itņqä iquesanji, ne, ‘Iinjä-iinjä inemäkiyä’ ätuätanä, yatņqä ävquque, Iqu ämäwqätäutä, nänäqänänji inemäkänä. Itanğa ne qanyä kņuinä indqänġquä-pqe, asä iinjä imäkänä. ²¹ Inji Goti Iqu, Iqueqä qokä-apäkä iquautä, Kraisi Jisasi Iquesä, wäunġuä naqänänjä iwimäkätņqetanji, ämaqe Iqueqä yänänäņqenqä näņqä ämepu, Iqueqä yoqä naqe, hea ique-ique haqeqä ämuämuäqäņqqe. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Ne Jisasi Iqueqä huiwä eänquä iqune, Goti Iqueqä suqä dunä imäkquatuŋque (4:1-6:24)

4

Ne Jisasi Iqueqä huiwi eŋquetani, naqä-hŋqunä pmetatuŋquengqä

¹ Poli iqunä, nyi Naqä Iqueä wäunüä iunä imäkätmä, guä äpmeŋqä iqunä, maŋä tiinjä etmqe. “Goti Iqu suqä äŋgui näwinyä etä, tääqä etätmakqä eŋqe, iunä imäkäpu, suqä Naqä Iqu mäwiŋqä iinjä iquauŋi, mimäkqä pam-biyä” etqä. ² He hŋqunä-hŋqunä hiqä-hiuä mändi äkit-tqänäpu, huiziŋi, quvqä miwitqueqä, qeiqinyä ming-pŋqe. Heyaqä awä iqinjä, haŋä-iqä timäuqanŋaŋi, äwqä tnänjä maqänä mimäkqä, suqä ämaqenqä äwiŋqä iquenji, a yänänäqŋqä äqätpu, haŋä-iqä eeqäpnäŋi ämeqäpŋqe. ³ Dŋä Äŋguä Iqu he äwqä haŋuä imbu, naqä-hŋqunä hiätpŋqä emäkkqe. He äpakänä e pmetpŋqe, yänjä qanŋanŋpu. ⁴ He näqŋqe, ne Jisasi Iquesaŋi, huiwä naqä-hŋqunä eŋu. Dŋä nesä äpmeŋqe, Iqu Hŋqunänji. Itanŋa nätmatqä äŋguänänjä Goti Hanjuwä Iqu nätapäniqä diŋqe, tääqä änatätmakqä-qae, ga ne asä iquenqä kŋuä yänänäqŋqä indqänätanä, hiŋuä äqänanä, äyä äpmeŋu. ⁵ Itanŋa neqä Naqä Iqu-pqe, Hŋqunänjqä. Neqä quuvqä eqiyätuŋquä-pqe, hŋqunänjqä. Itanŋa asŋä ämetuŋquä-pqe, hŋqunä inänjqä. ⁶ Itanŋa eeqänänjuneqä Goti, Kiuänänjä-qu eä, Iqu neqä Apiquvi. Iqu eeqänänjuneqä haqä yänji äpme, eeqänänjuneqä awä iqi äpme, itanŋa eeqänänjuneqä yäpä imä äpme.

⁷ Injäqe Iqueqä qeqä imänqeuta nätmatqä äŋguä hiŋgnä vqä iuŋi, Kraisi Iqu iwäsäutä, ne hŋqunä-hŋqunä änä-tapqäukqe. ⁸ Kukŋuä iinjŋqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tiinjä ätä äqänä.

“Iqu, aañä haqä yäninyqä äyätäqänğanı, ämaqä guä äp-mamıjuwä kuapänänjä iquau ätuma ekqeqä. Ätuma äyätä, ämaqeunı, nätmatqä ängüänänji äwikqeqä.”*

⁹ Kukñuä, “Iqu aañä haqä yäninyqä ekqeqä” ätäänjqä iqu, ii Iqu yäninyqänä ekqänjqä matqä iqi, oee. Kınğanänji, Iqu qua hñque yäpä mänji äwiñqä iquenqä ganä äwäkkqä eä. ¹⁰ Ämaqä qua iuñqä äquveqäkkqä Iqu, Asiqu, qäukuä aañä haqä yätunqä ekqe. Ii nätmatqä eeqänänjä äsquä-äsqueni, qäyunänä witätñqä imäkätñqänä.

¹¹ Ämaqä Iqu Qäqu, Iqueqä ämaqä iqune, nätmatqä ängüänänji tii änätapqäukqe. Hñqua, Iqueqä kukñuä awä tuäkiqä epñqä, hñqua kukñuä hıñuä-tqänjqä epñqä, hñqua kukñuä äñgui awä-tqänjqä epñqä, itanğa hñqua, quuvqä heqiyqä iquau ämıpu, näqñqä-vqänjqä epñqä, äwikqe. ¹² Iqu iinjä imäkkqe, ämaqä Goti Iqu Iqueqänjqä atäunjuä ikqä iquau, Iqueqä wäunui, qäyasäqi miqä, qäyunä iqänjqä iwimäkkqänjqä eä. Wäunui qäyunä ämıpiy-itañı, Kraisi Iqueqä huiwi naqä-hñqunänjqä yändi-yändi imäkkqa peyqänjqe. ¹³ Iqua wäunjuä ique imäkkqanğuwıtañı, ne quuvqä anä eqiyätanä, naqä-hñqunä äpmenä. Ga, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iquenyqe, näqñqä ämenä. Itanğa, ymeqä nandqä naqä hiätñqänä imänğa-imänğa äpeyqä-ma, ne asä ii iqa-iqa äwätanä, Kraisi Iqu suqä jänänänjinä imäkätñqä-pa, qäyunänä hianä. ¹⁴ Ne iinjı ae ätimäuququänğanı, ymeqä wänjqä isua iqä-ma mäp-meqä yatunque. Ämaqä kukñuä quanğä ätuäpu, huiz-iquau qui imäkkñqä näqñqä huitañä-huitañä-tänjä iqua, neqä quuvqä heqiyqe yuuwä natäpñqä dıñqe, yunui inği-inğisa äqunätä, nätmatqä nänji-mänji ätpekiqä-panı, ne iinjı minemäkkqänjqe. ¹⁵ Iinjı maeqä itanä, ämaqeunqä änenqä iutanı, kukñuä naqä-qakuinä tquatunque. Ne iinjä imäkkqanğuatqe, neqä quuvqä heqiyqe yänänäññqä eätä,

* 4:8 Apqä Bukä 68:18

neqä Nyuänjä Kraisi Iqutänji, naqä-hŋqunä hianä. ¹⁶ Wiikä qäpaiqä isua, yänji äŋguä äuqätänänjqä imäkätŋqä-pa, Iqu Iqueqä huiwä iqune iinjä inemäkänä. Ne qokä-apäkä iqune, suqä ämaqeunqä äwiŋqä iqueni, qänaknä itanä, neqä wäunjuä hŋqunä-hŋqunä imäkätunquä iunji, ne huiwi naqä-hŋqunä änyanitanji, naqä-naqä imänja peyanä.

Suqä yäüä huätä vquatämäupu, suqä änyä-hänji a maqät-pŋqenqä

¹⁷ Iinjŋqe, nyi Naqä Iqueqä yoqetanji, kukŋuä yänänäŋqänänji tiinjä etmqe. “Ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua imäkätqänjuwä-pa, imäkqa mäwqä pambiyä” etqä. Iquauqä kŋuä iqe, quwqä äpmeqä iunji, häukuä äŋguä uwqiyqe, aaqä eä. ¹⁸ Quwqä äwqe, ppinjqä yqänä imbu, kŋuä indqänjqä äŋgui maeqä epiyitanji, quwqä näŋqä meqänqe, we mauŋqä etanqgetanji, Goti Hanjuwä Iqueqä hänjä-pmeqe, mämeqä itqänjä. ¹⁹ Iqua suqä quvqä imäkäpiyänjanji, “Tä aanjä quvqä di imäkätqänjunä” kŋuä iinjä mindqänjqä ipu, womba miqä ipnä. Iquauqä manjä iunji, nätmätqä äwi iqä hnjua änäpnä, äwi ae ävqäqä-qae mävquatämäuqä yqänä imäkqäpnä. Iinjŋqe, “He iqua imäkätqänjuwä-pa, imäkqa mäwqä pambiyä” etqä.

²⁰ Ämaqä Kraisi Iquenqä näŋqä etapäpiyä iqua, he suqä quvqä iinjä iquau imäkqäpŋqänä mämetqueqä ikuwi. ²¹ He Iquenyqä kukŋui qätä äwikuwänja, Iqueqä kukŋuä naqä-qakuä, Iqueqä-kiuänjqä ätäänjqä iinjŋqe, qu näŋqä ae etapkuwŋqe, nyi näŋqä eänänä. ²²⁻²³ Iqueqä kukŋui tiinji. “Suqä yäüä, huiwä iqueqä äwiŋqä iuta, hikänänjä iu ämequatätä, yätamäkqä mämeqänjqä qui emäkqä iqueni, he huätä vquatämäupu, kŋuä iqä änyä-hänjä iqu imä mnätŋqe, heqä äwqe, anjä qŋqanjä enqä-pa hutepiyä. ²⁴ Itanja he suqä änyä-hänjä, Goti Hanjuwä Iqu Kiqä-kiuä enqä-panjä imäkätä ekqä iqueni, a maqätpiyä. Suqä

tqu, Goti Iqueqä kukñuä naqä-qakuä iutarjä eä, jänänänjä ikikinyänjä enqä iiyi.”

²⁵ Inji, he naqä-hñqunä ae eäñuwi, hiqä heyämaqä iquaunji kukñuä quañgi mätquä, naqä-qakuinä tquäpñqe. ²⁶ Itanga he äwqä-tnänjä engqe, suqä quvqä imäkkä diñqä wimasipu. Äwqä-tnänji, äpakänä, mäptqe känäwä äwqä mämä mñgagqängañqä mimäkkä pambu. Inga-qänganä qäpu hiätñqe. ²⁷ Äwqä-tnänji yqänä äwiñqe, Setänä Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huñqä iqu, ekittqiyätä ämaequtäñqä. ²⁸ Si quwä mequki sätäti, añgumñi mämeqä, tqä-täuä wäunjuä imäkätinä, tqäñqätä, ämaqä äwa iqañguwä du yätamäkkä vqäñqätä, iqätñqe. ²⁹ Hiqä mañä iutarñi, kukñuä quvqä matqäñqä. Kukñuä äñguä, ämaqä hañä-iqä metqätañguwä iu yätamäkkä äväpu, yeeqä iwimäkkäpñqä dinä tquañgpu. ³⁰ Itanga Goti Iqueqä Dñä Äñguä Iqu, wiuñqä yätñqä miwimäkkä pam-biyä. Goti Iqu Dñä Iqueni, he Iqueqä ämaqä-quenä hiä-tañgpi, itanga hiunji qänakñänja hañä-iqä mämeqäñqä näweqä etmeniñqä hiqñqä enqä-pa etapkqe. ³¹ Itanga huizi, tiinji. Äwqä tptawä esqañguti, äkasuwä ätäpu, mañä täqñqä ätäpu, kukñuä quvqä ämaqä mäñdi kittqiye-qetä, suqä quvqä huizi iquatänji, ävquatämäupñqä etqä. ³² Ga hiqä-hiuänqä huäqä äumäknäpu, qeiqi itquatnäpu, itanga hñqu quvqä etqueqe, äñguä iwimäkäpu, hiqä äwqä tnänji, iqueqä quvqetani, iiqä itmäkmbñqe. Goti Hanjuwä Iqu, he Kraisi Iqutä ämuänjäñganguwänja, Iqueqä äwqä tnänji iiqä itmäknätä, hiqä quvqe huätä ämaemäukqä-pañä iinjí.

5

He nätmatqä eeqäpnänjä imäkäpiyä iunji, we-huñqä iqi itkimäkmbñqe

¹ Iinjŋqe he Iqueqä ymeqä naqä-qakuä pmetanğä, Iqu henyqä äwinyänqe, suqä eeqänänjä imäkäpiyâ iuñi, Iqueqä-kiuä imäkätŋqä-pa, asänâ imäkpäŋqe. ² Kraisi Iqu nenyŋqä aañä kiinjâ äwinyätä, yätamäqä neyätŋqä Iqueqä-kiuä äwingqä-ma, he nätmatqä eeqäpnänjä imäkäpiyâ iuñi, suqä ämaqeunqä kiinjâ äwiŋqä iqu, hiñuiqä maeqäŋqe. Iqu iinjâ äwiŋqe, ii Goti Hanjuwâ Ique yeeqä iwimäkätŋqä diŋqä, nätmatqä tä ikeqanğä jinañä äweqä-panji, hiqäva äwqanğqe.

³ Inji, suqä huiwâ yanjä-inqä Goti Iqu änätapŋqe, tuwâ äväpu, huitañä-huitañä imäkäkiqetä, suqä kiyâ mätqä eeqänänjä imäkqetä, suqä hiñuä aowâ qŋqetäñi, he iinjâ mimäkqä ipu, iinjâ kukŋui wänqä qäpu tqä-pqe, qäyâ eänâ. He Goti Hanjuwâ Iqueqä ämaqä ae enuwâ iquenâ, iinjâ imäkqänqe, pmua imäknänâ. ⁴ Ä kukŋuä womba inqe matqä ipu, kukŋuä añä miqänqä tqe matqä ipu, itanğa qokä-apäkä iuqä suqenqe häñä tamqä matqä ipŋqänänjä. Suqä ii he imäkqe, anğuanänjä hmanji, quvqe. Hiqä kukŋui, Goti Hanjuwâ Iquenji, “änğuiqä” tquanğpu. ⁵ “He iinjâ mimäkqä pambiyâ” etqe, ii tiinjänqe. Ämaqä, suqä huiwâ yanjä-inqä Goti Iqu änätapŋqe, tuwâ äväpu, huitañä-huitañä imäkäkiqetä, suqä kiyâ mätqä eeqänänjä imäkqetä, suqä hiñuä aowâ qŋqetä itqänjuwâ iqua, añä Goti Hanjuwâ Iqutä, Kraisi Iqutä, ämisinyâ äpmeriyâ yänjini, mäpmeqä ipu, nätmatqä anâ mämiqŋqä iinjqe, näqŋqä anğuanänjä mapu. Suqä hiñuä aowâ qŋqe, ii goti quanğä iu qonjä woktäuqä enqä-panjä asänänji.

⁶ Ämaqä huizi, kukŋuä quatä maeqä hiñiŋqä isua etäpu, suqä iinjâ imäkpŋqä etätma upŋqä iquwi, wimasipu! Ämaqä hŋgisanâ ipu, iinjâ imäqanğuwâ iquauñi, Goti Iqueqä äwqä tnänjä inqe, äwimenâ. ⁷ Iinjâ etanği, iquatä näueqä imäknäpu, ikämanqä miqä pambu! ⁸ Hiñuiqänänji he hiawiqä imâ äpmamiñuwä-qe, täñganji,

he Naqä Iqutä ämuärñäñuwı, ii he we-huñqä iqi qe äpmeqä. Itañi, he nätmatqä eeqäpnänjä imäkäpiyä iuñi, we-huñqä iqi itkimäkmbñqe. ⁹ We-huñqä iqi äpmeñuwä iquauñi, we-huñqä iqu, qu ämaqeu qeiqi iwimäkäpu, quvqä maeqä jänänänjä epu, kukñuä naqä-qakuinä tqäpñqä wimäkänä. ¹⁰ Itanga suqä äñguä, Naqä Ique yeeqä iwimäkpñqä iuñqä näññqä mapñqänä, yamwiqä iqangpu. ¹¹ He ämaqä hiawiqä imä äpmapu, suqä quvqä imäkätqäñuwä iquatä äktuwuñqä mikiqä, hiqäpi yayuäki imbu pmetangpu. Quwqä suqä iquesañi, ymisañä eñqä-pa, häukuä äñguä wiqanguti ämepu, mañqä ipnä, oee. Iiñä imäkqe, qäyä etanguti, qanyä äpmapu, quwqä suqä quvqe, ätnänjä iqi maepñqe. ¹² (Suqä quvqä, hiawiqä imä zä äpmapu imäkätqäñuwıñqe, womba meqä etañgi, nyi awä matqä imä.) ¹³ We-huñqä iqu, nätmatqä zä äwämıtätqä iundañi, ätnänjä iqi maeqanguti, hiñuä-qunqä eä. ¹⁴ Itanga we-huñqä iqu iinjä imäkqangañi, nätmatqä iinjä-pqä iqu, we asänä hunänä. Iiñä etañgi, iinqe kukñuä tiinjä ätnä äwi.

“Ämaqä hiaqäqä äwiñä iquki, pämä pmayä. Ae äpäköññä iutani, añgi vayä. Añgi vauqangti, Kraisi Iqu, Iqueqä we-huñqetä, tä eñqä-ma äyäkqätänä.”*

¹⁵ Iiññqe heqä qañä ikipiyä imñi, äñguänä mimbu. Kñui qäyasäqä mindqänqä, äñguinä indqämbu ikiqäpñqe. ¹⁶ Täñgani ämaqe, suqä quvqenä imäkqäwätqäñuwä-qae, hea, suqä äñguänänjä imäkqänänjä iqua, he ämae-qutäuqänqä, äñguänä mimbu. ¹⁷ Ga he ämaqä kñuä iqä äñguinqä qämä-qämä miqä, suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyänqä iuñqänä näññqä meqangpu.

¹⁸ He wainqä-eqä yänänäqñqä änäpiyi, hiqä kñuä indqänqä äñgui qui emäkätñqä duñqe, mañqä iqäpñqe. Suqä iinji, hiqä quamä pmeqä eeqänänjä äwiñqä iuñi, qui

* 5:14 Asayä 26:19; 60:1

emäkänä. Iiŋqä tñänqe, Dñä Änguä Iqu, hesä maŋguä enyätätŋqä, hiŋuinä qumbŋqe. ¹⁹ Dñä Änguä Iqu maŋguä e emnätanŋqetani, he tiinä imäkqäpŋqe. Hiqä-hiuä kukŋuä ätnäpiyänŋani, kukŋui apqä bukä iutanitä, apqä huizi iutanitä, itanŋa apqä Dñä Änguä Iqu etapqanŋqä iutanitä, ämepu, hiqä äwqä imŋi, Goti Hanjuwä Iquenyqä yeeqä ipu tqäpŋqe. ²⁰ Ga nätmatqä eeqänänŋqe, Goti Hanjuwä neqä Apiquenŋi, he neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä yoqetani, “änŋuiqä” tquäpŋqe. ²¹ Itanŋa, Kraisi Iquenyqe, “Iqu neqä Naqä-qu etanŋi, ne Iquenŋi, yäpä iqi vquanä” kŋuä indqänäpu, hiqä-hiuänjä-pqe, yäpä iqinyä inŋpŋqe.

Qokä-apäkä ämanŋäwänjuwä iquauŋqä

²² Hiqä-hiuä yäpä iqi inŋpŋqä ätqäqe, ii tiinŋi. Apäkä iuenä, neqä Naqä Kraisi Iquenŋi, yäpä iqi ävätqänjuwä-panŋi, heqä qokä iquauänjä-pqe asänä e vqäpŋqänänŋi. ²³ Tiinä etanŋi ätqä. Kraisi Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iuqä Nyuänjä-qu eä, iqua Iqutä huiwi naqä-hŋqunä etanŋi, Iqu, huiwä iqu hänjä-pmetätŋqänä, anŋi Vauqumuatqä-qu eä. Ii enŋqä-panŋi, qokiqu, apäkiyqä nyuänjä-qu eä. ²⁴ Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäki, eeqänänjä iunŋi, Kraisi Ique yäpä iqi äpmeŋjuwä-panŋi, inŋi apäkä-pqä iuenä, heqä qokä iquauqä yäpä iqi e pmetŋqänänŋi.

²⁵ Qokä iquenä, Kraisi Iqu Goti Iqueqä qokä-apäkä iunŋqä kiinä äwinyätä, yätamakqä vätnqänä Iqueqä-kuiä äwiŋŋqä-panŋi, hiqä apäkä iuaunŋqe, kiinä iinŋa enŋuatŋqänänŋi. ²⁶ Iqu qunŋqä iinŋa äwinyätä imäkkqe, ii iquauŋŋi, quvqä maiŋŋqä, eqetä, Iqueqä kukŋuitä, asŋä äwqiyätä, ikikinyänä iwimäkätä, Iqueqä qokä-apäkänä hiätŋŋqä pmutetŋqä diŋqeyi. ²⁷ Iqu iinŋa iwimäkätŋqä äwiŋŋqe, ii tiinänŋqe. Qu Iqueqä hiŋuä iqinŋi, nätmatqä qeqä bimbiqä tqä isua enŋqä-panŋä epu, kiyä maeqä epu, huiwi yätäaqä, ä ppkä äki-äkitanŋi, maeqä epu, ämaqe, “Quvqä iinŋa-iinŋa iqä-quaiqä” mäutŋŋqä äwinyä. ²⁸ Kraisi

Iqu, Iqueqä ämaqänqä aañä kiinjä e äwinyätŋqä-pani, qokiquenä, heqä huiwiŋqä kuapanä enyätŋqä-pani, heqä apäkiuaunqä-pqe, asänä iinjä enğuätŋqe. Ämaqä iqueqä apäkinyqä aañä kiinjä äwinyätä, äŋguä iwimäkätŋqä iqu, iqueqä-kiuänqä äwinyänqä iquvi. ²⁹⁻³⁰ Ämaqä hŋqu, iqueqä huiwiŋqä wi äüämäkätä, ymisañä miinjä ma miqä yäniqi? Oee, iqu äŋguä äminyätä, ymisañä iŋguänä. Suqä iinjä, ii tiinjä enqä-pani. Ne naqä-hŋqunä äuqätänanä, Iqueqä huiwä hŋqunä etanğquetani, Kraisi Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iqune, äŋguänä ämäneyätŋqä-panä asänänjä iinjä. ³¹ Suqä ii, Goti Iqueqä bukä iu tiinjä ätnänqä-pani.

“Qokä hŋqu, iqueqä kandä känatä ävämetä, iqueqä apäk-isä guä ämaqänäsinyä, huiwä naqä-hŋqunä änyinyä pme-qänqeqä.”†

³² Kukŋuä iqu, qakuä aañä naqänänjä-tänjä etanği, zä äwiŋqä ique. Nyi ŋqä-näuäŋi, “Kukŋuä tqu, ii Kraisi Iquenyqätä, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iquaunqätä, ätqiyä” ätqä. ³³ Iŋi kiqä quati, tiinjä-pqä inänji. Ämaqä hŋqunä-hŋqunänjä iquenä, hiqä-hiuänqä enyätŋqä-pani, heqä apäkä iuaunqä-pqe, inä hinguätŋqe. Itanğa apäkä hŋqunä-hŋqunänjä iuenä, hiqä qokiquaunqe, “Iqu ŋqä naqä-qu etanği, nyi iqueni yäpä iqi vqämqeqä” kŋuä indqänğpŋqe.

6

Ymeqä iquaunqätä, kunaqä-kunujuauunqätä

¹ Ymeqä iisuenä, he Naqä Iqutä ämuänŋnajuwä-qae, hiqä hinaqä-hinujuau hŋgisa mitqueqä, qänaknä vqäpŋqe. Suqä tqueni, he imäkqä di, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, äŋguänänji. ² Suqä iquenyqe, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä-suqä iuŋi, tiinjä ätnä. “Si tqä tnäutä tniquesänji, yäpä

† 5:31 Ipäqäkqä 2:24

iqi ävätnä, iyaquiuä kukñui qänaknä vqanğinyä.”^{*} Goti Iqu suqä iqua ätuätäqanğani, Iqu suqä tqe-ganä, kukñuä nätmatqä timäuniqä diñqä qäsä guä ämäsäuekqe. ³ Kukñuä gue, tiinjä äyä ämäsänä. “*Si iinjä itnä anğuanä äpmeñi, nätmatqä eeqäpnänjä si imäkätñä iuñi, anğuanä timäutqätanğuti, itanğa qua iuñi, hea quäuqä äpmaka utunğinyä.*”[†]

⁴ Kunuñuenä, hiqä ymeqä isuañi, quvqä itquepu, äwqä tnänjä miwimäkqä iqäpñqe. He isuañi, suqä Naqä Iqu äwinyänğä iuñqä näqñqä äväpu, “Iiñi imäkäpu, iñi mimäkqä pambiyä” ämotquepu, anğuanänjä miqäpñqe.

Wäuñuä-wiyqä iquaunğätä, wäuñuä miqä iquaunğätä

⁵ Wäuñuä-wiyqä iquenä, hiqä ämeyqä, qua täutañä iquaunğqe, “Iqu ñqä naqä-qu etanği, nyi iqueni yäpä iqi vqämqänä” kñuä indqänäpu, hñgisa miqä, qänaknä vqäpñqe. He wäuñui, quanğä miqä, äwqä naqä-qakuänä äwipu, Kraisi Ique yäpä iqi ävätqänjuwä-pa, iinjä äwipu imäkqäpñqe. ⁶ Iquau yeeqä iwimäkñqä wäuñuä anğui, iqua hiñuä eqänätanğuwänğanä, miqä pambu. He Kraisi Iqueqä wäuñuä-wiyqä eänjuwi, Goti Hanjuwä Iqu äwinyänğä iunä imäkäpu, iquau qänaknä vqäpñqe. ⁷ Ii ipiyänğani, “Nyi wäuñui, ämaque wiyqunä manä, Naqä Ique wiyqunğä” kñuä indqänäpu, aquvänä ipu imäkqäpñqe. ⁸ Ga he kñui, tiinjä-pqe indqänğpñqe. “Ämaqä, hñquququeqä yäpä iqi äpme, iqueqä wäuñuä-wiyqä iquñä-qe, ä ämaqä qanyä äpme, kiquä-kiuänğqänä indqänğä iquñä-qe, iqu anğuanänjä imäkmitätqe, Naqä Iqu kimanñi, nätmatqä anğuanänñi äväniqeqä.”

⁹ Ämiqä iquenä, ämaqä heqä yäpä iqi äpmapu, wäuñuä heyqä iquañi, zä epñqä kukñuä zä iwimäkqä iqua mätquä ipu, anğui iwimäkqäpñqe. He kñui tiñi indqänğpñqe. “Wäuñuä-neyqä iquautä, ämiqä-qunesä, ämäneyätñqä

^{*} 6:2 Anğumä Itmakqä 20:12; Kukñuä-suqe 5:16 † 6:3 Kukñuä-suqe 5:16

Iqu, qäukuä haqä yätu äpme, qokä-apäkä eeqänänjä iunji, yänä-mänä miwäsäuqä, asänä iwäsäuniquéä.”

Quuvqä heqiyqä iqua, mäkä-iqä iquau enqä-paŋiqä

¹⁰ Nyaqä kukŋuä yäpaki, tiinji. He Naqä Iqutä ämuänmbu, Iqueqä yänänäqŋqä aarjä naqänänjä iutaŋi, yänänäqŋqe, yändi-yändi imäkmbŋqe. ¹¹ Setänä, Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä iqueqä kukŋuä quangitä, yamwiqä iqetä, emeqangutqängaŋi, he yänänäqŋqä tqäp-nuwä diŋqe, ämaqä mäkä-iqä iqua imäknäŋuwä-paŋi, Goti Hanjuwä Iqu heqä etapätŋqe, imäkŋgpnä. ¹² Nyi ii etqe, tiinŋqä etqä. Ne mäkä äunätuŋqe, ämaqä nesä asänänjä iquautä hmanji. Ne mäki, dŋä quvqä, yänänäqŋqä huitaŋä-huitaŋä-tänä, awä yeqä äpmeŋuwä, ä qua tque hiawiqä imä äpmeŋuwä iquatä, äünätqäŋu. ¹³ Iiŋŋqä nyi tiinjä etqä. Goti Hanjuwä Iqu, nätmätqä mäkänqä imäkŋqä etapätŋqe, eeqänä äŋguänä imäkmbu, näwinyä pmetangpiyä. Inji mäkä ätimäuqäqe, pämä ätqäupu, mäkä yänänäqŋqä ipŋqä. Itanga mäki qäpu päwqangŋqe, yänänäqŋqä äpakänä e tqäutŋqe. ¹⁴ Yänänäqŋqä iinjä tqäutŋqe, suqä kukŋuä naqä-qakuä iqueŋi, qätä äŋguänänjä äwiyäpu, qänaknä iqe, aquvü enqä-pa, heqä quauä iqi yänänäqŋqä ämäsanäpu, itanga suqä jänänänjä iu imäkqe, nätmätqä ktqä pmuätänqe, quikuä iqi äpmuätänäŋuwä-pa, iinjä pmuätänätangpu. † ¹⁵ Itanga Goti Iqueqä kukŋuä, äwqä-qeiqi imbu pmeqäŋqä imäkqä iqueŋi, yukä ämuasmänqe ämuasmäunuwä-paŋi, a yänänäqŋqä äqätpu, näwi imäkmbu pmetangpu. § ¹⁶ He iinjä imäkmbu, ga tiinjä-pqä iqueŋi, inä imäkŋgpŋqe. Suqä quuvqä heqiyqä iqueŋi, nikŋqä enqä-ma ktqä ämaqumuätänäpu, Setänä, Goti Iqutä mäkä-huŋqä iqueqä

† 6:14 Asayä 59:17 § 6:15 Asayä 52:7

zi tä hänaqä sqe,* heyaqä huiwiunqä äumepqanqutqe, huätä epmäkpnqä. ¹⁷ Goti Hanjuwä Iqu, he hänjä ae emäkäqumuutekqä iinqe, hiqä kjuä indqänqä imñi, nyuänjä ktqä pmuätänqä ii enqä-pa ämimuasmäupu,† Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui, Dñä Änguä Iqu etapätñqe, ii ipäqäyuruä enqä-parjä-qae, a yänjänäqñqä qätätñqe. ¹⁸ Suqä iquau imäkpnqä ipiyänqari, Dñä Änguä Iqu emäkqanquti, suqä Goti Hanjuwä Iqueqä yätamäkqenqä tääqä tqä iqueñi, mävuqatämäuqä pa ipu, a yänjänäqñqä qätätanqpu. Tääqä ätäpiyänqari, enyqä enganquti, ävqatämäupu matqä, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä ee-qänänjä iunqä-pqe, inä äpakänä tqanqpu. ¹⁹ He yatñqä iñi, nyinqä-pqä inä iqäpnqä änyinqi. Nyi kukñuä tmññqe, kukñui kiqä-kiuä nyaqä quväkä tämä dqäuqanquti, inñi nyi Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä änguä we-hunqä-tänñi, kiqä quata zä äwiñqä diñqe, zä miqä itmä, awä hämä-hämä tqämqänä. ²⁰ Nyi kukñuä ique-qäquenqä, Jisasi Kraisi Iqu, Kiqä-kiuä ätenjikqä iuta, awä tuätqätanqenqä guä äpmuatenjiyquwi. Inñi nyi wäuruä Iqu ändap-kqe, mävuqatämäuqä itmä, zä miqä pemä itmä, kukñuä awi yqänä tqämqänä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tqanqpu.

Goti Iqu qunñi, änguä wimäkätñqenqä tääqä ätukqenqä

²¹ Tikikusi iqu, Kraisi Iquenyqä quuvqe, ne eqiyätunqä-pa eqiyätä, Naqä Iqueqä wäunñui mävuqatämäuqä, nesä anä imäkätunqä iquwi. Ne iquenyqe, kuapanä änenyätqäuä. Iqu nyi täqi äänä äpmanä, eeqänänjä imäkätñqä iinqe, awä etänä. ²² Nyi ique henyqä ändowatqe, quati tiññi. Iqu emetä, ne täqi äänä-äänä äpmenqenqä awä etätä, heqä qeqä-quuvqä yäpä imñi, yänjänäqñqä emäkätñqenqä ändowatqä.

* 6:16 Apqä Bukä 7:13 † 6:17 Asayä 59:17

²³ Iyää ŋqä-quauä, neqä Goti Hanjuwä Apiqutä, itanğa Jisasi Kraisi neqä Naqä Iqutäŋi, Iquaqu quuvqä heqiyqä iqueneuä äwqə, hanjuä imbu quuvqä yänänäŋqä eqiyäpu, ämaqä huiziunqä enğuätŋqänä emäkinyä.

²⁴ Iyää, ämaqä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquenyqä äpakänä äwinyätŋqä iquauŋi, Goti Hanjuwä Iqu, qeqä imänqeuta hinqi vqe, ävquä.

Goti Hanjuwä Iqueqä Kuknui
The New Testament in the Menya language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Menya long Niugini

copyright © 2017 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Menya

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-07-12

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 19 Oct 2021 from source files dated 18 Aug 2021

b1d968ea-da2d-5306-b214-e238bbf38aac